

İKTİSAT VE MALİYE

TÜRK SENDİKALİZMİNİN BUGÜNKÜ DURUMU VE GELİŞME ŞARTLARI

Yazan : Doç. Dr. Cahit TALAS

Her memlekette olduğu gibi Türkiyede de sendikalizm ancak iki ana şarta dayanarak gelişebilir. Bu şartlardan biri sınaî hayatın muayyen bir seviyeye erişmesi ve işçiliği meslek edinmiş sınaî bir işçi sınıfının doğması; diğeri de sendika kurma hak ve hürriyetine ve bağımsız sendikaların normal faaliyetlerine cevaz ve imkân veren bir politik ve hukukî rejimin mevcudiyetidir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri memlekette bir millî sanayi tesis için himayecilik ve devletçilik yollarından geçerek ve 1950 yılından bu yana da bilhassa hususî teşebbüsü teşvik ederek ve iktisadî gelişmenin gerekli şartlarını hazırlayarak devamlı gayretler sarfeylemektedir. Şüphesiz bu sahada elde edilen müsbet neticelere rağmen memleketimiz sanayii henüz inkişafının ilk merhalesinde bulunmaktadır ve katedilmesi lâzım gelen mesafe büyüktür. Zira henüz birçok sahalarda ve ham maddesi memleketimizde bulunan ana sanayi kollarında dahi iç ihtiyaçları karşılayacak bir sınaî gelişme seviyesine erişmiş değiliz. Bu kifayetsizliğe tipik misal olarak mensucat, çimento, inşaat malzemesi ve şeker sanayii kollarını zikreleyebiliriz. Binaenaleyh Türkiye sanayileşme yolunda gelecek yıllar içinde devamlı, programlı ve bilgili gayretler sarfeylemek mecburiyetindedir. Elinde bulunan kaynakların en iktisadî ve müsmir bir tarzda kullanabilmek için bu şekilde hareket etmelidir. Türkiye halen derin bir surette bir ziraat memleketi karakterini muhafaza etmektedir. Nüfusunun % 80 i köylerde yaşamakta, geriye kalan % 20 ninde küçük bir kısmı sınaî hayatta çalışabilmek imkânına sahip bulunmaktadır. Filhakika Çalışma Bakanlığının verdiği malûmata göre ticarî sektör de dâhil olamak üzere İş Kanununa tâbi işçilerin miktarı 600.000 civarındadır. İş kanununun tatbik sahasını darlığını ve kifayetsizliğini de göz önünde bulundurmak suretile 12 milyon civarında olan faal nüfusun içinde bu miktarın çok düşük bir nisbet ifade eylediğini söylemekte

bir mübalâğa yoktur. Ve sınaî sektörde çalışan işçilerin azlığı sanayi hayatının memleketimizde henüz başlangıçta bulunduğunun ayrı bir delilidir.

Bir memlekette sendikalizmin inkişafı için ikinci ana şart yukarıda da işaret eylediğimiz gibi sendika kurma hak ve hürriyetini kabul eden ve benimseyen bir siyasî ve hukukî rejimin, başka bir deyimle demokratik prensiplerin mevcudiyetidir. Sendikalizm tarihleri tetkik edilen memleketlerde cereyan etmiş olan hadiseler bu olay ve müşahadenin doğruluğunu vâzih olarak göstermektedir. Bununla beraber derhal ilâve edelim ki, anayasaların veya kanunların sendika kurma hak ve hürriyetini tanımış olmaları kâfi değildir. Eğer bir memleketin anlayışı sendikaların cemiyet içinde lâzım ve faydalı bir müessese olduğuna samimî olarak inanmamış ve sendikalara ancak tahammül edilen birer teşekkül olarak bakmak itiyadını edinmiş ise kanunî teminata rağmen tatbikatta sendikalizmin gelişmesine sayısız engellerin çıkarılması daima mümkündür. İngilterede 1824 tarihinde sendika kurma hak ve hürriyetini tanıyan kanunun 30 - 40 senelik tatbikatı ve mahkemelerin sendikalara karşı göstermiş oldukları anlayışsızlıklar bu halin en eski bir misalini teşkil eder.

Memleketimizin sendikalizminin gelişmesi ve bugünkü durumu hakkında bir hükme varmak istenildiği zaman bu ana şart ve prensiplerin her zaman hatırdâ bulundurulmasında fayda vardır.

Bu kısa girişten sonra şimdi Türkiye sendikacılığının muhtelif safhalarını gözden geçirmeğe başlayalım.

1. 1909 - 1946 devresi :

Memleketimizde işçilere kanunî olarak meslekî teşekküller kurabilmek hak ve hürriyeti İkinci Meşrutiyeti müteakip 1909 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile tanınmıştır. Bu kanundan önce daha 1871 tarihinde İstanbul'da "Ameleperver Cemiyeti" adile bir cemiyet kurulmuş ve 1895 tarihinde gene İstanbul'da Tophane fabrikaları işçileri tarafından "Osmanlı Amele Cemiyeti" tesis edilmiş ve bu cemiyetlerin isimleri birkaç grev hareketine karışmış bulunuyordu. Fakat bahis konusu cemiyetlerin ömürleri pek uzun olmadığı gibi kanunî bir statüye de sahip değillerdi. Kendilerine yalnız müsamaha ve tahammül edilmekte idi. Bu sebepten dolaydır ki, cemiyet ve meslekî teşekküller kurmak hak ve hürriyetinin tanınması ancak 1909 kanunile olmuştur. Filhakika 1908 yılında meşrutiyetin ilânı ile "Kanunu Esasi" nin vatandaş hak ve hürriyetlerini teminat altına almasının tâbiî bir neticesi de hiçbir tefrik yapmaksızın bütün vatandaşlara cemiyet kurma hakkını tanımak olmuştur.

1909 tarihli Cemiyetler kanunu esas itibarile liberal ve cemiyet kurma hakkını geniş bir hürriyet anlayışı içinde tanzim eden bir kanun vasfını haizdir. Bu kanun cemiyet kurmayı bir müsaadeye tâbi tutmamakta, icra kuvvetine cemiyetleri kapatma selâhiyetini tanımamakta idi. İşçiler dahil, vatandaşlara tam bir serbesti içinde mesleki cemiyetler kurmak hakkını tanıyan bu kanunu müteakip ve çok gayri müsait ekonomik ve sosyal şartlara rağmen kısa zaman içinde müteaddit sendikalar kurulmuş ve bu sendikalar muhtelif şekillerde, hattâ çalışma şartlarını ıslâh eylemek maksadile işverenler üzerinde grev ilânı tehdidi ile ve grev yaparak faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı. Fakat Rumeli ve Anadolu Demiryolu İşçileri Cemiyetinin memleket içinde bir müddet için münakalayı sekteye uğratan grevlerini müteakip 1909 Cemiyetler Kanununun getirmiş olduğu hürriyet rejimine gene aynı tarihi taşıyan "Tatili Eşgal Kanunu" ile tahditler konulduğuna şahit olmaktayız. Bu kanun bir taraftan âmme hizmetlerinde çalışan işçilerin sendika kurmalarını, diğer taraftan da grev ilân eylemelerini yasak etmekte idi. Bu suretle hususî sektörde çalışmakta olan işçilerin meslekî cemiyetler, başka bir deyimle sendika kurma hürriyeti tam olarak kalmakta buna mukabil aynı haklar âmme sektöründe umumun menfaati ile ilgili işlerde çalışan işçiler bu haklardan tamamile mahrum bırakılmakta idiler. Böyle bir yasağın konulmuş olması şüphesiz o zamana kadar memlekette alışılmamış olan geniş porteli bir grev hareketine karşı fevri olarak gösterilen bir tepki ile izah olunabilir.

Esasen birkaç yıl sonra başlayan Balkan ve Birinci Dünya Harpleri yeni doğmuş olan hürriyet rejimini birçok müesseselerile bertaraf eyledi. Harbin zaruretleri ve memleketin yaşamak ve devam edebilmek mücadelesi her mülâhazaya tekaddüm etmekte idi.

Birinci Dünya Harbinden sonra Kurtuluş Savaşı nihayete erip yeni Türkiyenin temelleri atıldıktan sonra da sendika ve cemiyet kurma hürriyetleri üzerinde uzun müddet durulmadı. Bununla beraber Yeni Türkiye Cumhuriyetinin Anayasası bütün Türklerin kanun nazarında eşit olduklarını ilân eyledikten sonra "şahıs masuniyeti, söz, basın, toplanma ve dernek kurma hürriyetlerinin" Türklerin tabii hakları meyanında olduğunu kabul etmiş ve 1926 yılında hemen aynen almış olduğumuz İsviçre Medenî Kanunu ile cemiyet kurma gayet liberal bir sistem üzerine bina edilmişti. Fakat bu yıllar içinde müşterek hak ve menfaatlerini korumak üzere işçilerin cemiyet veya sendika kurmalarına şahit olmamaktayız. Bu durumu muhtelif sebeplerle izah eylemek mümkündür: Evvelâ biraz yukarda izahına çalıştığımız iki sebebi, yani memlekette küçük çapta da olsa millî bir sanayiin teessüs etme-

miş bulunması ve politik rejimin sendika kurmak hak ve hürriyetine müsait bir zemin teşkil eylememesini zikredebiliriz. Diğer taraftan Tatili Eşgal kanununun meriyetten kaldırılmamış olması dolayısıyla sektöründe çalışmakta olan işçiler hakkındaki cemiyet kurma yasağı devam ediyordu. Binaenaleyh Anayasanın teminatına ve Medenî kanunun liberal hükümlerine rağmen cemiyet ve sendikalara vücut verecek şartlar tamamiyle teesüs edememişti. Oldukça uzun süren bir tereddüt devresinden sonra Türkiyede çalışma hayatını tanzim hususunda kabul edilen ilk şâmil kanun olan 1936 tarihli İş Kanunu da sendikalar hakkında hiçbir hükmü ihtiva eylememekte ve işçilerin menfaatlerini temsil etmeleri ve korumaları işyerlerinde işçiler tarafından seçilecek işçi mümessillerine tevdi edilmekte idi.

1938 yılında kabul edilen Cemiyetler kanunu birçok bakımlardan cemiyet ve sendika kurma hak ve hürriyeti ile telifi kabil olmıyan hükümler ihtiva ediyordu. Filhakika bu kanun cemiyet kurmayı hükümetin müsaadesine bağlamakta, kurulmasına müsaade olunan cemiyetleri devamlı olarak hükümetin murakabesi altında bulundurmakta ve cemiyetlerin kapatılabilmesinde hükümete geniş selâhiyetler tanımakta idi. Bütün bu antidemokratik hükümler yanında 9 cu maddesi ile "**sinifasına veya adına dayanan**" cemiyetlerin yani sendikaların kurulmasını yasak eylemekte idi. Şüpheden azadedir ki böyle bir kanunun kabulüne imkân vermiş olan bir anlayış ve politik rejim içinde sendika kurma hak ve hürriyeti fazla bir mâna ifade etmemekte idi.

1938 tarihli cemiyetler kanununun kısaca izahına çalıştığımız bu antidemokratik hükümleri 1946 yılına kadar devam etti. Bir taraftan Milletlerarası Çalışma Teşkilâtına üye olmaktan, diğer taraftan insan hak ve hürriyetlerine Anayasasında geniş bir yer vermiş olan Birleşmiş Milletler Kurucu üyeleri arasında yer almaktan mütevellit akdî vecibeler ve memlekette küçük te olsa doğmuş olan millî sanayi içinde çalışan işçilerin teşkilâtlanmalarına imkân vermek zarureti ve müteaddit partili hayata giriş Cemiyetler Kanununun tadilini zarurî kıldı. Ve diğer antidemokratik hükümlerle birlikte sendika kurma yasağı 1946 yılında yapılan bir tadil ile kaldırıldı. Bu yasağın kaldırılması ile "birlik, dernek, sendika" adı altında işçiler tarafından adetleri 100 e yaklaşan meslekî teşekküller kuruldu. Çok kısa bir zaman içinde bu kadar sendikanın kurulmuş olması hissedilen ihtiyacın büyüklüğünü göstermeğe kifayet eder. Çok geçmeden bu işçi teşekküllerinin kuruluş ve faaliyet sahalarını tanzim zarureti belirdi. 1947 de "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri" adile kabul edilen kanun bu zaruretin bir neticesidir. Evvelce muaddel Cemiyetler Kanunundan faydala-

nararak işçiler tarafından kurulan sendikalar da altı aylık bir devre zarfında yeni sendikalar kanunu hükümlerine uymıya veya faaliyetlerini tatil etmeğe mecbur tutuldular.

Bununla beraber Sendikalar Kanununun tâbiî bir neticesi olarak İş Kanununun işçi mümessilliği müessesesinin yeniden gözden geçirilmesi lâzım gelirken bu yola tevessül edilmemiş ve binnetice işçi mümessilleri çok zamanlar gerek işverene karşı gerek kollektif iş ihtilâflarında sendikanın yerini almışlar ve bu suretle sendikaların gelişmelerine esaslı bir engel teşkil eylemişlerdir. Diğer taraftan sendikalı işçiler ve sendika liderlerine karşı işverenlerin yapacakları farklı muamelelerin önlenmesi mülâhazası ile tedbirler de derpiş edilmemiş bulunduğundan birçok hallerde bahis mevzuu işçiler gerektiği gibi himaye olunamamıştır. Şüphesiz, mevzuatın bu nevi boşlukları bir an önce giderilmek zordur. Aksi takdirde sendika kurma hak ve hürriyeti geniş ölçüde manasından kaybeylemek ve işçi - işveren münasebetlerini bazan açık, bazan kapalı bir mücadele mecrasına sevkeylemek tehlikesini doğurur. Bu gibi mücadeleler çok zamanlar ne işçinin, ne işverenin ne de âmmenin menfaatine değildir.

2 Türkiye Sendikalizmi ve Merkezleşme

İşçiler ve İşverenler 1947 yılında sendika kurma hak ve hürriyetine sahip olduktan sonra bilhassa işçiler - çünkü ekonomik durumları itibarile birlikte hareket eylemeğe onlar daha çok muhtaçtırlar - süratle teşkilâatlanmağa ve sendika kurmaya başladılar. 1950 yılında kurulan sendikaların adedi 102 yi bulmuş ve sendikalara kayıtlı üye sayısı 80.000 olarak hesaplanmıştı. 1949 yılının sonunda İş Kanununa tâbi işçilerin sayısı 300.000 olduğuna göre işçilerin üçte birine yakın bir miktarı sendikalara kaydolanmıştır. 1953 yılı sonunda işçi sendikalarının adedi 300 ü aşmış ve bu sendikalara kayıtlı üyeler de 150-180 bin civarında tahmin edilmekte idi. Bahis konusu yılın sonunda İş kanununa tâbi işçiler - gerçi bu kanuna tâbi olmayan işçiler sendika kurabilirler ve kurmuş bulunuyorlar; fakat bunlar ehemmiyetli bir yekûn tutmamaktadır - 600.000 civarında olduğuna göre ortalama olarak her sendika 100 veya 200 üyeye sahiptir.

Bu keyfiyet Türk sendikalizminin idarecilerinin üzerinde ısrar ve ehemmiyetle duracağı bir konudur. Filhakika başka memleketlerdekinin aksine olarak memleketimiz sendikalizminde herhangi bir merkezleşme temayülü görülmemekte; bil'akis işçiler küçük sendikalar içinde dağılarak enerjilerini ve zamanlarını israf eylemektedirler.

Sendikalar kendi aralarında birleşmek suretiyle birlikler ve federasyonlar, bunlar da kendi aralarında birleşmek suretile konfederasyonlar

yonlar kudabillirler. Halen memleketimizde muhtelif sanayi kollarında adetleri 20 yi aşan birlik ve federasyon ve bir de konfederasyon mevcuttur. Şimdi Türkiye Sendikalizminin en büyük mümessili olan bu konfederasyondan yani Türk - İş'ten kısaca bahsedelim.

Daha önce vermiş olduğumuz izahattan anlaşılacağı üzere memleketimiz sendikalizmi uzun bir maziye sahip bulunmamaktadır. Türk sendikalizminin en yüksek kademesini teşkil eden Türkiye İşçi Sendikaları Konferasyonu; kısaltılmış adile Türk - İşin ancak iki yıllık bir mazisi vardır.

Türkiyede bütün işçileri toplu olarak temsil edecek ve Türkiye işçileri adına konuşabilecek bir organın kurulması zarureti alenî ve vazih olarak ilk defa Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikaları Federasyonunun (Teksif) 18 Şubat 1952 yılında İstanbul Kongresinde bahis mevzuu olmuştur. Filhakika bu kongreye davetli olarak katılan İzmir Sendikalar Birliği, Ankara İşçi Sendikaları Birliği, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği, Türkiye Taşıt İşçileri Federasyonu, Türkiye Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçi Sendikaları Federasyonu (Toleyis) ve Bursa Sendikaları Birliği temsilcileri birleşerek bir konfederasyon kurmaya ve bu maksada mâtuf olmak üzere bir statü hazırlanmasına karar vermişlerdir.

Geniş ölçüde Milletlerarası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonunun statüsünden faydalanılarak hazırlanmış olan tüzük üzerinde konuşmak üzere yukarda adı geçen birlik ve federaslardan gayri İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Eskişehir - Sakarya Bölgesi İşçi Sendikaları Federasyonu, Tarsus - Akdeniz Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği ile Karabük Demir - Çelik Sanayii İşçileri Sendikası temsilcileri 6/Nisan/1952 tarihinde Bursada toplanmışlar ve kurulmasına karar verilmiş olan Konfederasyonun kuruluş işleriyle ve ilk kongre hazırlıklarıyla meşgul olmak üzere beş kişilik bir Muvakkat İca Komitesi seçilmiştir. Bursa toplantısında aynı zamanda Konfederasyonun 1952 yılının Temmuz ayında faaliyetine geçmesi de karar altına alınmıştır. Bu karara uyarak Muvakkat İcra Komitesi 31/Temmuz/1952 tarihinde Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun Tüzüğü'nü Ankara Valiliğine tevdi eylemek suretile Konfederasyonun resmen teessüsü için ana işleri tamamlanmış bulunuyordu. Bu suretle resmen teessüs eden ve Türkiyede Teşkilâtlanmış işçilerin büyük bir ekseriyetini temsil eden Türk - İş 6 Eylül'de İzmir'de ilk büyük kongresini yapmış ve ana tüzük üzerinde oldukça ehemmiyetli tadiller ve tüzüğün tesbit eylediği organlar için gerekli seçimler yapılarak ve Milletlerarası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna iltihak kararı alınarak toplantıya son verilmiştir. Türk - İşin bu ilk kongresinde Millet-

lerarası Çalışma Teşkilâtını, Milletlerarası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonunu, Amerikan İş Federasyonunu ve Yunanistan Genel İş Konfederasyonunu temsilen birer müşahit bulunmakta idi.

A . Türk - İş'in doğuşuna vücut veren sebepler. - Çok kısa bir ma-ziye sahip bulunan ve ancak 1947 yılında serbest olarak teşkilâtlanmak hak ve hürriyetine sahip olduktan sonra taazzuv etmeğe başlayan Türkiye sendikalizminin uzun bir müddet beklemeksizin teşkilâtlanmış işçilerin büyük bir çoğunluğunu temsil edecek bir Konfederasyon kurması üzerinde ehemmiyetle durulmaya değer bir hâdisedir. Bu oluşun şüphesiz muhtelif sebepleri olmak gerekir. Fakat bugüne kadar bu sebepler üzerinde duran, tahlil eden ve içinde bulunulan ekonomik, sosyal ve politik şartlara bağlayan bir etüde, araştırmaya tesadüf etmek mümkün değildir. Geniş bir tetkik mevzuu olabilecek bu konu üzerinde uzun uzadıya durmaya bu makalenin hudududa müsait değildir. Bununla beraber Türk - İş'in doğuşuna vücut veren sebep ve âmillerin bizce şu suretle sıralanması mümkündür:

a. Ekonomik Sebepler. - İşçilerin hayat seviyesi ve bu hayat seviyesini tâyin eden ücretlerin kifayetsizliği işçiler nezdinde devamlı olarak teşkilâtlanmak ihtiyacını doğurur. Memleketimizde de ücretler tatmin edici olmamıştır. Binaenaleyh münferit sendikaların kurulmasına, yani müşterek menfaatların teşkilâtlanarak korunması ihtiyacına vücut veren sebepler burada da aynen câri olmuş, işçinin hayat ve çalışma şartlarının ıslâhında bütün memleket işçileri adına konuşabilecek bir konfederasyonun daha çok müessir olacağı düşüncesinden hareket edilerek 1952 yılında Türk - İş kurulmuştur.

b. Sosyal Sebepler. - Şüphesiz aynı mülâhazalar işçilerin sosyal ve çalışma şartlarını ıslâh mevzuunda da bahis mevzuudur. Filhakika memleketimiz işçilerinin ötedenberi hükümetlerden talep eyledikleri ve çalışma şartları ile ilgili bazı konular vardı. Asgarî ücretlerin tesbiti, tahkim mekanizmasının ıslâhı, grev hakkı, İş kanununun tatbik sahasının genişletilmesi, işçi sigortalarının geliştirilmesi, Deniz İş Kanununun çıkarılması bu taleplerin başlıcaları arasında yer almakta idi. Şüphesiz geniş porteli ve bütün işçileri alâkalandıran bu talepler ancak bütün işçiler adına konuşabilecek bir teşekkül tarafından yapıldığı zaman bir kıymet ifade edebilirdi. Münferit sendikaların veya mahallî birlik ve federasyonların ileri sürecekları istekler hükümet nezdinde gayet tabii olarak geniş bir makes bulamazdı. Binaenaleyh böyle hayatî ve geniş tesirli taleplerin filiyata intikal edebilmesi ve tahakkuk ettirilebilmesi için tabii yol birleşmek ve konfederasyon kurmak oldu. Konfederasyon Türkiye işçileri adına konuşacağından sesini daha müessir bir tarzda duyurmak imkânına maliktir.

c. Politik Sebepler. - 1950 seçimlerini müteakip, demokratik bir sistemin tabii kıldığı müesseseler de yavaş yavaş teessüs etmek yoluna giriyordu. Adı geçen seçimlerde işçilerin geniş ölçüde Demokrat Parti'ye oy vermiş olmaları ve bu partinin programında sendika kurma hak ve hürriyetine geniş bir yer verilmiş olması sendikaların kurulmasında ve gelişmesinde müessir bir rol oynamıştır. Bilhassa 1950 yılından işçilerin sendikalar halinde geniş ölçüde teşkilâtlanmaya başlamaları normal seyrini takip edecek bir konfederasyonun kurulmasına müncer olmuştur. Hükümet Türk - İş'in kuruluşu sırasında anlayışlı ve İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika birlikleri Hakkındaki Kanunu dar bir şekilde tefsir etmeyerek müzahir bir hareket hattı ittihaz eylemiştir. Şu halde Türk - İş'in kuruluşuna vücut veren, daha doğrusu bu kuruluşu kolaylaştıran üçüncü bir sebepte memleketteki demokratik gelişme olmuştur.

ç. Dış Sebepler. - -Türk - İş'in kurulmasına takaddüm eden aylar içinde Milletlerarası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu memleketimizde bütün Türk işçilerini temsil edecek bir teşekkülün kurulması ile çok yakından alâkalanmış ve memleketimize gönderdiği müteaddit temsilcilerle bu mevzuda fikirleri ve zemini hazırlamaya yardım eylemiştir. Esasen Milletlerarası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonunun gayeleri arasında sendikalizmi gelişmemiş memleketlerin sendikalizmine maddî ve manevî yardımda bulunmakta vardır. Binaenaleyh demokratik bir gelişme merhalesi içinde bulunan ve hür ve demokrasi prensiplerine bağlı olan memleketlerle işbirliği halinde bulunan Türkiyenin sendikalizm hareketleriyle mezkûr konfederasyonun ilgilenmesi tabii idi. Bu alâkalanma kuruluş devresinde ve kuruluşu takip eden ilk yıl içinde bâriz olmuştur. Türk - İş'in ana tüzüğünün, yukarda işaret ettiğimiz üzere, geniş ölçüde Milletlerarası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonunun tüzüğünden mülhem olunarak kaleme alınmış olması ve ilk kongrede adı geçen Konfederasyona iltihak kararı bu alâkanın mukabil bir cephesini teşkil eder.

B. Türk - İş'in Gayesi. - Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun gayesi, Ana Tüzüğünün 3. maddesinde uzun bir şekilde tadat olunmuştur. Filhakika adı geçen maddede belirtildiğine göre, Türk - İş :

- a) Üyelerinin meslekî, iktisadî, maddî ve manevî menfaatlerini korumak,
- b) İşçilerin her nevi demokratik haklarını müdafaa eylemek,
- c) Kollektif İş emniyetini sağlamak ve kollektif iş mukavelelerinin aktini imkân dahilinde sokmak,
- ç) Ücret seviyelerine fiyat endekslerini göz önünde bulundurarak seyyaliyet temin etme çareleri aramak,

- d) Bütün işçilerin sendikalar etrafında toplanmasına çalışmak,
- e) Eşit kıymetteki işe eşit ücret prensiplerini temin etmek,
- f) Bir şehirde aynı iş kolunda kurulan müteaddit sendikaları birleştirmek ve sendikaları meslekî federasyonlar içinde toplamak,
- g) İş Kanununun deniz işçileri ve ziraat işçileri dâhil, herhangi bir tefrik yapmaksızın bütün işçilere tatbikini mümkün kılmak,
- h) Grev hak ve hürriyetinin istisnasız bütün işçilere tanınmasına uğraşmak,
- i) İşsizlik sigortasının tesisine gayret etmek,
- j) Hakem kurullarını devlet kontrolundan azade ve eşit sayıda hükümet, işçi ve işveren temsilcilerinden teşekkül edecek şekilde yeniden teşkilâtlandırmak,
- k) Sendika liderleri ve idarecileri arasında zuhur edebilecek uyuşmazlıklarda arabuluculuk ve hakemlik etmek, için kurulmuştur.

Şüphesiz bu gayelerin tahakkuku esas itibarile, uzun vadeli, devamlı çalışmalar istemektedir. Bununla beraber Türk - İş'in bu gayeleri içinde mübalâğalı hiçbir talebe rastlamak mümkün değildir. Gaye diye tatdat edilen birçok mevzular bugün birçok memleketlerde gaye olmaktan çıkmış ve üzerinde münakaşa edilmeyen tabii haklar arasında yer almıştır.

C. Türk - İş'in Çalışmaları. - Henüz iki yıllık bir maziye sahip bulunan Türk - İş faaliyetinin ilk günlerinden itibaren birçok müşküller ve talihsizliklerle karşılaşmıştır. İlk müşkül, Konfederasyona ödenmesi lâzım gelen aidat bakımından bahis mevzuu olmuştur. Tüzüğüne göre, Türk - İş'in gelirleri esas itibarile:

- a) Üye teşekküllerin her ay verecekleri 10 lira aidat,
- b) Türk - İş'in tabii üyelerinin (yani işçilerin) her ay ödeyecekleri üçer kuruş aidat ile,
- c) Tabii üyelerin mensup oldukları sendika genel kurullarında verecekleri karar üzerine yapacakları aylık bağışlardan, teşekkül etmektedir.

Fakat Türk - İş faaliyetinin ilk aylarından itibaren üye teşekküllerin ve tabii üyelerin alâkasızlığı ile karşılaşmış ve şahsî iğbirarlar ve mülâhazalar büyük ümitlerle kurulmuş olan ve memleket işçileri için hakikaten faydalı olabilecek bir teşekkülün maddî huzur içinde gelişmesine ve faaliyette bulunmasına ilk darbeyi vurmıştır. Filhakika bizzat üye birliklerin malî durumları ve tabii üyelerin ücretlerinin kifayetsizliği ne olursa olsun biraz iyi niyet ve yakın alâka tesbit edilen aidatların

ödenmesini zahmetsizce mümkün kılabilirdi. Bu durum daha ilk faaliyet günlerinden itibaren Türk - İş'i Çalışma Bakanlığına müracatla İş kanununa riayetsizliklerden ötürü kesilen ceza paralarından yardım talep etmeğe mecbur bırakmıştır. Bu hal başlangıçtan beri aynı şekilde devam eylemiş, esas itibarile bu maddi duruma bir çare aramak ve bulmak üzere vaktinden 14 ay evvel, geçen yıl İstanbulda toplanan İkinci Büyük Kongrede derde bir deva getirmemiştir. Bu durumdan bütün sendikacılar ve işçiler derece derece mes'uldürler. Şahsî küskünlükler, Konfederasyon İcra Heyeti'ne seçilenleri beğenmeyiş veya onlarla rekabet halinde bulunuş her işçinin ve konfederasyona üye teşekkülün taahhüt eylemiş olduğu vecibeyi yerine getirmesine mâni olmamalı ve egoist düşüncelerle ve mü'lâhazalarla Türkiye işçilerini en iyi ve şâmil bir şekilde temsil edecek bir müessesenin yıkılmasına gidilmemelidir. Bu, büyük ve memleketimiz sendikalizmi için affedilmez bir hata olur. Eğer şahıslar beğenilmiyorsa bunları değiştirmek her zaman mümkündür.

İşte kuruluşundan itibaren Türk - İş'in karşılaşmış olduğu bu müşkül, onun müteakip faaliyetlerinin de geniş ölçüde aksamasının âmilî olmuştur. Filhakika üye teşekküller ve işçiler tarafından gerektiği gibi maddeten ve manen desteklenmeyen Türk - İş'in hakikaten Türk işçilerini temsil edip etmediği suali alâkalı makamlar nezdinde belirmiş ve bu hal işçilerin hayat ve çalışma şartlarını ıslâha mâtuf teşebbüslerinde Türk - İş'i âdeta mesnetsiz bırakmıştır. Esasen kollektif müzakere yapmak ve mukavele aktedebilmek hakkının kanunlarla himaye altına alınmamış olması Türk - İş'i işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını koruyacak ve geliştirecek belli başlı vasıttan mahrum bırakmış olduğundan bu ilk iki faaliyet yılı gayet tabii olarak kısmen semeresiz olmuştur. Şüphesiz liderlerin de bir dereceye kadar tecrübesizliği bu durumun âmilîleri arasında yer alacaktır.

Bununla beraber Türk - İş'in bu iki yıllık faaliyet devresinin tamamile faidesiz geçtiği sanılmamalıdır. Her şeyden önce Türk - İş'in bizatihi mevcudiyeti ve umumî efkâra muayyen meselelerde Türk işçilerinin görüş ve düşüncelerini duyurması büyük bir fayda olmuştur. Bunun yanında İş kanununun tatbik sahasının kısmî genişlemesinde, 1947 yılından beri toplanmayan Çalışma Meclisinin 1954 yılı başlarında Ankarada içtimaa çağrılmasında, Deniz İş Kanununun çıkarılmasında Türk - İş'in teşebbüslerinin de rol oynamış olduğunu kabul eylemek lâzımdır. Diğer taraftan işçilerin haklarını ve menfaatlarını ve sendika kurma hak ve hürriyetini korumak kabımından zaman zaman beyannameler neşreylemek ve umumî efkârı aydınlatarak hakemliğini talep etmek suretile gösterilen gayretler ayrıca üzrinde durulmaya değer.

3. Türk Sendikalizminin Bugünkü Durumu

Her memleket sendikalizminde olduğu gibi bugünkü Türk sendikalizmi de zaafı ve kuvvetleri ile olmak üzere iki cepheden mütalâa olunabilir. Şimdi bu hususları kısaca gözden geçirmeğe çalışalım.

A. Türkiye Sendikalizminin Zaafı. - İtiraf eylemek lâzımdır ki bugünkü Türkiye sendikalizmi muhtelif zaafılarla malûldür. Bu zaafıların bir kısmı kendi bünyesinden ve diğer büyük bir kısmı da iktidarı dışında kalan sebeplerden ileri gelmektedir.

a. Mevzuattan gelen zaaf. - Daha önce sendika kurma hak ve hürriyetinin anayasa ve kanunlarla teminat altına alınmasının lâzım fakat kâfi olmadığına temas eylemiştik. Filhakika şayet sendikalar hikmeti vücutlarının başlıca sebeplerinden biri olan kollektif müzakere ve kollektif mukavele akti hakkından mahrum iseler sendika kurma hak ve hürriyetinin büyük bir mânası kalmaz. Memleketimizdeki durum budur. Mevzuat işçi sendikalarına kollektif müzakere ve mukavele hakını tanımış fakat bu hakkın istimalini mümkün kılacak vasıta ve garantiyi sağlamayı ihmal eylemiştir. Zira bugün memleketimizdeki işçi sendikaları kendi teşebbüsleri ile sendikaları işverenlere tanıtmaya ve binnetice kollektif mukavele akteylemek imkân ve vasıtasına sahip olmadıkları gibi mevzuatta yukarıda temas eylediğimiz üzere işverenleri, işçi sendikaları talep ettikleri takdirde kollektif müzakereye girişmeğe ve kollektif mukavele aktine mecbur tutmamaktadır. Bu durum bugünkü Türk sendikalizminin en büyük zaafını teşkil eylemektedir. Ve giderilmediği takdirde, sendikaları, üyelerinin hakikaten menfaatlerini koruyup geliştirecek birer müessese haline gelmesi mümkün değildir.

b. Umumî efkârın alâkasızlığından gelen zaaf. - Bir memleketin umumî efkârının alâkasının derecesi birçok müesseselerin cemiyet içinde yerleşip gelişmesinde başlıca rollerden birini oynar. İtiraf eylemek lâzımdır ki, memleketimiz umumî efkârı sendikalarla kâfi derecede ilgilenmemekte, onların çalışmalarına, şikâyetlerine ve dertlerine karşı alâka göstermemekte, icap eylediği zaman haklı taleplerine destek olmamaktadır. Şüphesiz bu alâkasızlık sendika hak ve hürriyetini ihlâl edebilecek durumda olanların cüretlerini artırmaktadır. Umumî efkârın sendikalara karşı alâkasızlığının muhtelif sebepleri olabilir. Bunlar arasında sendikalizmin henüz pek yeni bir müessese olması ve cemiyet içindeki faydalı rolünün umumî efkârın büyük bir kısmı tarafından bilinmemesi, sendikalizmin kendini umumî efkâra empoze edecek bir kudreti henüz iktisap edememesi ve hususile sendikaların ve işçilerin seslerini umumî efkâra duyuracak umumî ve müşterek bir yayın organının bulunmaması zikredilebilir.

c. **İşverenlerin Sendikalar halinde organize olmamaları.** - İşverenlerin sendikalar halinde organize olmamaları bugünkü Türk sendikalizminin zaafının sebeplerinden biri ve aynı zamanda bu zaafın bir delilidir. Filhakika işverenler sendikalar halinde teşkilatlanmamış olduklarından işçi sendikaları karşılarında bir mesleğin bütününe şâmil meseleleri konuşacak mukabil bir taraf bulamamakta, bilhassa kollektif mukaveleler bahis mevzuu olduğunda müşkilât daha bâriz olarak ortaya çıkmaktadır. Binaenaleyh birçok hallerde meseleler işyerinin hudutlarından çıkıp sendikalara intikal etmemekte ve iş yerinde ekseriya işverenle işçi temsilcileri arasında görüşülerek bir neticeye varılmaktadır ve sendika tamamen bertaraf edilmiş bir duruma düşmektedir.

İşverenlerin sendikalar halinde teşkilâtlandırılmamış olmalarını Türkiye İşçi sendikalizminin zaafının bir delili olduğunu söylemiştik. Filhakika bu müşahadede bir mübalâğa yoktur. Şayet işçi sendikaları kuvvetli bir durum iktisap etmiş olsalardı gayet tabii olarak işverenler kuvvetli işçi sendikaları karşısında münferiden hareket eylemenin kendi menfaatleri icabı olmadığını görecekler ve sendikalar halinde birleşmek ihtiyacını duyacaklardı. Halbuki bugün teşkilatlanmamış olmak işverenler için bir mahzur teşkil eylememektedir. Zira münferit olarak ta işçi sendikaları karşısında menfaatlerini koruyabileceklerini ve koruduklarını bilmektedirler. Hiçbir kanun işvereni, işçi sendikasını tanıma-ya ve onunla kollektif müzakerede bulunmaya mecbur tutmamaktadır.

ç. **Sendika liderlerinin kifayetsizliği.** - Muhtelif sebepler memleketimizde bir sendika liderliği meselesi yaratmıştır. Filhakika itiraf eylemek lâzımdır ki, kifayetli sendika lideri bugün memleketimizde parmakla sayılacak kadar azdır. Bu durumdan esas itibarile kimseyi mes'ul tutmamak lâzımdır. Zira Türk sendikalizmi gibi, sendika liderleri de henüz kâfi derecede tecrübeye, bilgiye ve bunların yanında vasıtalara sahip olabilecek zamanı geçirmiş değildirler.

Liderlik evvelâ fitrî bir kabiliyet meselesidir. Bu fitrî kabiliyete sahip olanlar şüphesiz ki işçilerimiz arasında az değildir. Ancak bu nevi kabiliyetin tecrübe ve bilgi ile tamamlanması lâzımdır. Tecrübe ve bilgi ise zaman meselesidir. Bunların yanında liderlik kademesine gelmiş bulunanlar bir müddet sonra muhtelif fırsatlardan faydalanmayı düşünerek liderlikten ve sendika faaliyetlerinden ayrılmayı düşünmemelidirler. Ancak, liderlerden bu gibi fedakârlıklar isterken onların da insan olduklarını, yarınlarından emin olmak ve hayat seviyelerini yükseltmek isteyeceklerini düşünmek ve onları mümkün olduğu kadar maddeten tatmin cihetine de gidilmek lâzım gelir. Fedakârlıklar mütekabil olmalıdır. Bir federasyon ve konfederasyon başkanına verilecek beş altı yüz

lira hiçbir zaman çok görülmemelidir. Hattâ mümkün olsa çok daha fazlasını da vererek liderleri sendikalizme bağlamalı ve maddî huzur içinde çalışmalarını temin etmelidir. Bu saydığımız kifayetsizliklerin ve şartların bir kısmı uzun boylu beklemelere ve çalışmalara hacet kalmaksızın yerine getirilebilir. Diğer bir kısmı ise yukarda işaret eylediğimiz üzere zaman meselesidir.

d. Küçük sendikalara bölünmekten gelen zaaf. - Diğer birçok, memleketler sendikalizminin aksine olarak Türk sendikalizminde küçük, münferit sendikalara bölünme temayülü vardır. Çalışma Bakanlığının hazırladığı istatistiklere göre, sendikaların adedi, mütemadiyen çoğalmakta, aynı iş kolunda ve aynı yerde müteaddit sendikalar, birlikler ve federasyonlar kurulmakta, birleşmek, aynı iş kolunda tek sendikaya doğru gitmek yerine bir dağılıp ve ayrılıp görülmektedir. Burada daha öncede işaret eylediğimiz gibi, liderlerin büyük bir mes'uliyeti vardır. Şahsî kaprisler ve ayrılıklar zaafın başlıca sebebidir. Her sendikacı muhakkak lider olmak iddiasında olmamalıdır. Lider olmak isteyen sendikacılar liderliklerini sendikaları ve işçileri küçük ve hayatiyetten mahrum ünitelere bölerek değil, kıymetlerini bütün içinde ispat ederek başa geçmek yollarını aramalıdır. Diğer taraftan sendikanın başına getirilen liderler oraya seçimle getirildiğine ve seçimlerde genel olarak her yıl yenilendiğine göre, kıymet ve kabiliyeti olan herkese başa geçmek sırası da gelebilir. Binaenaleyh her sendikacının yapacağı iş bölünmeğe değil birleşmeğe yardım eylemektedir. Küçük, birkaç yüz kişiyi içine alan sendikalar işçiler lehine herhangi bir fayda sağlayamayacakları gibi, onların görecekları işleri çok zamanlar işçi mümessilleri de kolaylıkla ifa edebilir. Kâfi derecede vakit kaybedilmiştir. Başka memleketlerin geçirdikleri tecrübelerden faydalanarak zaman ve enerji israfını önlemek lâzımdır.

B. Türkiye sendikalizminin kuvvetli tarafı. - Şüphesiz Türkiye sendikalizmi yalnız zaafarla malûl bir müessese değildir. Bu sendikalizm istikbali bakımından kuvvetli ve devamlı mesnetlere malik bulunmaktadır. Evvelâ şu hususun açık olarak belirtilmesi lâzımdır. Bugünkü zaafın sebepleri tamamile geçici bir mahiyet taşımaktadır. Biraz gayret ve iyi niyet bu zaaf sebeplerini kısa bir zamanda bertaraf eylemeğe kolayca imkân verir. Gerçekten ne mevzuattan, ne umumî efkârın alâkasızlığından ne de işverenlerin teşkilâtlanmamış olmalarından, ne sendika liderlerinin nisbî kifayetsizliğinden doğan zaaf devamlı bir karakteri haiz değildir. Binaenaleyh bugün için mevcut olan bu sebepler yakın bir gelecekte tamamile giderilebilir.

Buna mukabil Türk sendikalizminin bugün olduğu gibi gelecek için de kuvvetini sağlayacak iki ana sebep vardır. Bunlardan biri bu sendika-

lizmin doktrin ayrılıkları ile malûl bulunmaması, diğeri de Türkiyede bir sınıf mücadelesi fikrinin yokluğudur. Bu bakımdan Türkiye sendikalizmi ile Birleşik Amerika sendikalizmi arasında bir müşahebet görmek mümkündür.

Filhakika Türkiye sendikalizmi bugün muhtelif doktrinlerin tesirinden tamamen masundur. İşçiler arasında ve işçilerle cemiyetin diğer kategorileri arasında şiddetli mücadelelere müncer olabilecek ve işçilerin zaman ve enerjilerini israfa götürecektir doktrin ayrılıkları yoktur. Türkiye sendikalizmi için ekonomik sistemlerin münakaşası bahis mevzuu olmakta, hususî teşebbüs üzerine müstenit bir cemiyet içinde, işçinin de hayat seviyesini devamlı bir şekilde ıslâh edebileceği kabul edilmekte ve emek gibi sermayenin de muayyen haklara sahip olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanında memleketimizde derin bir sınıf ayrılığı ve bir sınıf mücadelesi fikri mevcut değildir. Sendikalar, başlangıçta diğer birçok memleketlerde olduğu gibi, sınıf mücadelesinin değil, işçilerin ekonomik, sosyal, ve sair haklarının geliştirilmesi ve korunmasının bir vasıtası telâkki edilmiştir.

4. N e t i c e

Sendikalizm işçilerin yaşama ve çalışma şartlarını ıslâh edecek en müessir vasıtalarından biridir. Sendikalizm aynı zamanda köyünden ve kasabasından şehire gelen yeni işçiyi şehirin yeni hayatına alıştıran, intibak ettiren bir müessesedir. Bunun içindir ki, işçinin müzakere ve akit kudretini takviye, sendikalizmin fonksiyonlarının yalnız bir cephesi olarak mütalâa olunmaktadır. Sendika sayesinde işçi, yalnız olmadığını, bir bütünün mensubu bulunduğunu daha yakından hisseder. Sendika işçinin eğitiminde, sosyal yardımların organizasyonunda, işçi ve işveren münasebetlerinin âhenk halinde cereyan etmesinde, işçinin ve işverenin menfaatinin çok zamanlar müşterek olduğunu taraflara anlatmakta en yakın ve müessir bir vasıtaadır. Bütün memleketler için hayatî bir ehemmiyet taşıyan işçi verimliliğinin artırılması meselesinin halli işçilerin ve sendikaların işbirliği temin edilmeden mümkün değildir. Binaenaleyh sendikaların gelişmesi her memleket ve hususile ekonomisi inkişaf halinde bulunan ve sanayileşme gayretleri sarfeden memleketler için hususî bir ehemmiyet arzulemektedir. Sanayileşmiş memleketleri misal göstererek, işçilerin kendi kendilerine teşkilâtlanmaları lâzım geleceğini, binaenaleyh hükümetlerin burada ifa edecekleri bir rol olmadığını söylemek ve iddia etmek bugün şayanı kabul bir mülâhaza olarak ileri sürülemez. Zira ekonomisi ve sanayii süratli bir gelişme halinde bulunan memleketlerde ekseriya sınaî bir eğitimi ve ananesi olmıyan işçilerin kendi kendilerine teşkilâtlanmalarını beklemek bu gelişmenin ekonomik ve sosyal hedefleri ile kolayca telif edilemez. Gerçekten her eko-

nomik gelişmenin hedefi, memleket içinde yaşayan her ferdin hayat seviyelerini yükseltmek olduğuna ve işçilerin hayat seviyelerinin ıslâhında sendikalar başlıca rollerden birini ifa eylemek mevkiinde bulduklarına göre hükümetlerin, ekonomik gelişme programları ile âhenk halinde bulunmak için sendikaların tekevvün ve taazzuvarına müsait zemini hazırlamaları ve sendikalara ve onların bağımsızlıklarına hâlel getirmeksizin yardım eylemeleri lâzımdır. Yalnız meselenin sendikalar bakımından çok nazik bir durum arzedebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Sendikalara yardım sendikaların herhangi bir şekilde hükümetlerin ve partilerin siyasî tesir ve nüfuzları altına düşmelerini intaç edecek bir mahiyet ve veçhe almamalıdır. Aksi takdirde sendikaların bekaları politika değişmelerine tâbi olara tehlikeye mâruz kalabilir. Zira iktidarda bulunan hükümetin nüfuz ve tesiri altında kalan ve onun bir vasıtası telâkki olunan sendikalar, iktidar değişikliğinde derhal dağıtılmak tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirler.

Görülüyor ki, âmme makamlarının sendikaların gelişmesinde aktif bir rol oynaması nazik bir veçhe arz etmektedir. Şüphesiz hükümetlerin roleri sendikaları esas itibarile kolektif müzakere sistemine sevkeylemek etrafında toplandığı zaman makbul ve teşvike şayan olur. Zira bugün birçok az gelişmiş memleketlerde müşahade olunan şudur ki, gerek kanunî zeminin hazırlanmamış olmasından, gerek işverenlerin işçi sendikalarını işçiler adına kolektif pazarlık yapacak bir müessese olarak tanımaktan imtina eylemelerinden ve sendikaların ekseriya kolektif bir iş aktinden mütevellit mukabil vecibeleri yerine getirecek imkânlarla ve üyeleri üzerinde gerekli otoriteye sahip olmamalarından ötürü kolektif mukavele sistemi teessüs edememekte ve bu halin tabii bir neticesi olarak sendikalar ve işçiler her şeyi âmme makamlarından ve kanunlardan beklemektedirler. Böyle bir durum ise sendikaların kolayca siyasî nüfuz ve tesirler altında düşmesine müncer olmaktadır. Şu halde müstakar, bağımsız, politik hayatın temevvüçlerinden uzak kalabilen bir sendikalizmin gelişmesine mâtuf olmak şartı ile, âmme makamlarının sendikalizmi teşvik eylemesi bahis mevzuudur.

Sendikaların siyasî nüfuz altına düşmelerinin diğer bir sebebi de politik rejimlerin sendikalara karşı ittihaz eylemiş oldukları muhasım durumdur. Filhakika siyasî rejimlerin sendika hareketlerine karşı anlayışsız ve muhasım bir tavır takınması ve muhtelif bahane ve vesilelerle bu hareketi kösteklemeye çalışması her defasında sendikaların esas itibarile siyasî bir karakter iktisap etmelerine ve mukabil tarafın siyasî nüfuzu altına düşmesine müncer olmuştur. Muhtelif memleketlerin ve bilhassa Almanyanın sendikalizm tarihçesi bu müşahedenin misalleri ile doludur.